

BUDAPEST VILÁGVÁROS

Félszázad sok egy ujság életében, de kevés akkor, amikor egy fejlődő, világvárossá lendülő nagyvárosról van szó. A *Budapesti Hírlap* alapítása, megindulása már a három város — Buda, Pest és Óbuda — násza után következett be. A nagyraható város azonban akkor még valósággal bölcsőjében ringott: hiszen tizenhét-tizenkilenc esztendő szemhunyorításnyi idő a metropolisok életében. A *Budapesti Hírlap* tehát végigkísérte Budapestet a fejlődés, a naggyá érés újabb korszakán és ott volt nevelői között, akik karakterét csiszolták, magasbatorését irányították. De volt még más elsőrendű, nagy hivatása a *Budapesti Hírlapnak* Budapest fejlődő életében: a *Budapesti Hírlap* állt ott a főváros életének puritánsága mellett, vigyázott a polgárok filléreire, erőteljes, de jóindulatú kritikájával hatást gyakorolt a főváros közigazgatásának helyes irányban való működésére. És ennél a pontnál kegyelettel kell megállni egy fiatal sr, *Rózsa Károly* alig egy esztendő sírja mellett. *Rózsa Károly* kiváló egyénisége, ritka tudása, a főváros ügyeiben való páratlan jártassága, közmondásos puritánsága nyomta rá a *Budapesti Hírlap* fővárosi politikájára a maga mulhatatlan bélyegét. Ma is, messze túl az ő zszornaliztikai munkájának befejezésén, az ő szellemét igyekszünk ezekre a hasábkra varázsolni, amikor a főváros ügyeiről írunk.

Budapest utolsó ötven esztendejéről szólva, a háború kitörését kell a fejlődés csúcspontjaként megjelölnünk. Ez volt az a nap, amelyen Budapest talán a legmagasabbra jutott, innen mindmáig hanyatlás volt a sorsa a mi drága fővárosunknak. El kell ismerni az utolsó évek nagy erőfeszítéseit, de nem lehet letagadni azt sem, hogy *mindez csak foltozó-munka volt*, bár becsületes, igyekezettel teljes foltozó-munka, a háborús és forradalmi romok eltüntetése, a gyűlölködés korszaka után pedig a sebek behegesztése és a lelkek megkeltetése.

A fejlődés új utjai most kezdenek megnyílni és úgy gondoljuk, ezen a fordulóponton jól esik reménykeltő pillantást vetni a boldog és szép multba, seregszemlét tartani a ma fölött, hogy meginduljunk a jövő felé.

OBERBAUDIREKTOR OTT ESETE

Elüljáróban szeretném elmondani *Kovács Aladár*nak, a mentők néhai való kitűnő igazgatójának esetét Oberbaudirektor *Ott*-tal. Még a béke áldása lebegett Budapest fölött, amikor *Kovács Aladár* elmondta a kedves történetét, amelynél jellemzőbbet még kitalálni sem lehetne Budapest fejlődésének egykori iramáról.

A mentők kiváló igazgatója lelkes hangulatban mondta el, ahogy itt következik:

— Csodák-csodája, ami itt tegnapról mára történt. Budapest fejlődése tisztára amerikai réretekben folyik. Ez a hirtelen megnövekedés örvendés is, de egyben veszedelm is. A város ugyanis megnőtt, az intézményei azonban kicsinyek maradtak. Itt vagyunk mi, mentők. Amikor megcsináltuk a Mentő-Egységet, napi tíz esetünk volt, ma napi száz esetünk van. (Ma, 1930-ban bizony már a százhuszad is meghaladja az esetek száma. A Szerk.) De így van ez mindenütt. Pár év előtt megcsináltuk a kontinens legszebb fertőtlenítő intézetét: meg vagyok róla győződve, hogy egypár év múlva ez sem lesz elegendő. Fölépítették a pompás országos levéltárat. Mire fölépült, kiderült, hogy a levéltár céljaira már kicsi lesz, más hivatalokat kell beletelepíteni. És így megy ez mindenben, mert az intézményeink nem tudnak, nem tudhatnak lépést tartani az örült iramban rohanó fejlődéssel.

— Ez a fejlődés azonban nem ma kezdődött Budapesten. Ahogyan ez a város a mai világvárossá érett, valóságos beszokmányosság. El kell mondanom egy apró históriát, amely mindenél jobban beigazolja ezt az állítást.

— Jóval a világháború kitörése előtt Strassburgban jártam. Valami dolgom akadt a város Oberbaudirektorjánál, *Ott* urnál. Elmentem hát hozzá, beküldtem a névjegyet és leültem a huszonöt várakozó közé, akik mind az Oberbaudirektorral akartak beszélni. Nem mult el azonban két perc sem, kipenderedik az ajtón egy fűrge, 70—80 éves mazsolaaró öreg úr, maga az Oberbaudirektor és élénken, lelkesedve kérdi kezében a névjegyemmel:

— Wer ist da aus Budapest?

— Amikor meglátott, valósággal a nyakamba borult örömben. Átlélt, cirogatott, dedelgetve ütögetett és valósággal betölt a fogadósobájába. Elmondta aztán, hogy milyen mérhetetlen boldogság a számára valójában, az ő kedves Budapestjének születtét,

lakóját üdvözölni. Húsz éve annak, hogy a magyar fővárosban járt, de soha sem tudja elfelejteni annak szépségeit, kedvességeit. Aztán a részletekbe kezdett belemenni:

— Meg van-e még a színház?

— A színház?... — dadogtam, — a színház?... — hogyan... igen... melyik színház?...

Kisült hamarosan, hogy a budapesti színházak valamelyik diluviális ósét emlegette. Amikor elmondtam neki, hogy azóta már egészen épült fel a budapesti színházaknak, van Nemzeti Színház, Opera, Vígsház, Királyszínház, meg a többi, nem tudott fölocsudni a csodálkozásból.

— Hát a híd meg van-e?

— A híd?... — hogyan!... melyik híd?...

— Kisült, hogy a Margit-hídat gondolja. Nohát azóta fölépült már az Erzsébet-híd, meg a Ferenc József-híd is. Híttelenül csóválta a fejét a kis mazsolaaró öreg.

— És a pompás Hatvani-utca?

— Erre aztán már megoldódott az én nyelvem is. Elmondtam, hogy van azóta a most épülő Hungária-körúttal együtt három hatalmas körútunk és beszéltem, beszéltem a fejlődő, a világhíre törő Budapestről, amely bizony húsz esztendő alatt megnőtt, megszépiült, kigömbölyödött, mint egy ifjú szűz. Meglepetve láttam azonban, hogy a mazsolaaró megmerevedik, a kis öreg hideg, szertartásos lesz. Nem tudtam megérteni, hogy mi történetet? Ebben a pillanatban azonban Oberbaudirektor *Ott* összecsapta a bokáját, biccentett, a kezét sem nyújtotta: vége volt a fogadásnak.

— Amikor kiértem a szabadba, kétségbeesve kezdtem tépelődni, hogy hát mégis mi történetet, mivel sértettem meg az öreget,

Érdemes ezután még beszélni a férfiakról, akik ennek a fejlődésnek igazi mozgatói voltak.

A három város — Buda, Pest, Óbuda — násza tulajdonképpen *kényszerházasság* volt, mert inkább a kormány, mint maga a három város kívánta 1873-ban a frigyrekeletét. A házasság azonban megtörtént és ma már egészen bizonyos, hogy a házasságközvetítő kormány volt igaza, mert három faluból, három fejlődésképtelen nagyközönségből az idők során hatalmas város lett, amelyben az egyes részek fejlődése összhangba került és a háborút megelőző időpontban ez a város olyan képet mutatott, amely feledhetetlenül reményt keltő volt azokra nézve, akik igaz és őszinte szeretettel vannak iránta. Amikor a város egyesítésének negyvenéves jubileumát ülte, olyan perspektíva állott előtte, amelyet kevés fiatal világváros mutathatott és ha ennek a perspektívának el kellett homályosodnia, annak oka elsősorban a nemzet nagy szerencsétlensége, a háború, a kommunizmus és az azt követő időszak volt.

Esztendőkre került, amíg a három város ellenőrlő korifeusait meg lehetett győzni arról, hogy az egyesülés a biztos fejlődést, a gazdasági megerősödést és a három erőteljesen német városka megmagyarosodását előidézheti. Az idősebbik gróf *Andrássy Gyula* volt egyik szószólója az egyesítés gondolatának, valamint a *Salávy*-kormány, amelynek talán legfőbb érdemei vannak ebben a tekintetben. Csak mint érdekességet említjük meg, hogy gróf *Apponyi Albert*, Magyarországnak ma legnagyobb államférfia, első politikai sikerét aratta az egyesítés kérdésében. Mint az óbudaiak szószólója mondotta el első beszédét a képviselőház pénzügyi bizottságában és miután a pénzügy-

mesternek mindig reprezentálni kellett, *Márkus József* pedig daliás, szép, tehetséges bariton-hang is, amely Budapest szinte minden társaságában kedvelté tette. Végtelenül udvarias, kellemes társalgó hírében állott, mindenki szerette őt és négy fivéré, az őt *Márkus*, akitől abban az időben becézettebb kedvence aligha volt a főváros társaságának. Nem legenda az, hogy megválasztásában ezek a tulajdonságai igen nagy előnyére szolgáltak és csak szerencséseje volt a városnak, hogy e mellett *Márkus József*ben igazi talantum is lakozott és olyan munkabírással rendelkezett, amilyent azóta sem láttunk a polgármesteri székben. Munkabíráására jellemző, hogy bár nem volt mulatóság, amelyről elmaradt volna, vagy ahol kiemeltet volna magát, reggel jóval nyolc óra előtt mindig ő volt az, aki elsőnek ült bent a hivatalában. Pompás alakját számtalanszor vette szemügyre *Ferenc József* király is, akinek nagyon tetszett a daliás *Márkus József*, amikor viszont *Ferenc Ferdinánd* először meglátta egy pályaudvari fogadtatás alkalmával, németül kérdezte meg tőle:

— Ön a polgármester? Volt katona?

— Ja königliche Hoheit — volt a válasza.

— Milyen rangja volt?

— Titular Korporal „wirtigliche“ Infanterist — felelt *Márkus József*, amin a trónörökös nagyon jól nevetett.

Általában patriarkális élet folyt akkor még a városházán. *Halmos János* a következő polgármester, például a budai erdőket szerette nagyon, és ha csak módjában volt, minden helyszíni szemlére, faeltározásra, fáárverésre maga ment el. Az ilyen eljárások azután mindig barátságos ebédrel folytatódott, vacsoráig kvaterkáltak és jó vacsorával fejeződtek be. Ilyen alkalommal történt egyszer, hogy a társaság *Halmos Jánossal* az élen megfigyelt egy csomó városi napszámot, akiknek fát kellett volna ültetni, ehelyett azonban józúkeket pihentek az erdőben. *Halmos János* végre türelmét vesztette és megkérdezte tőlük, hogy van módjukban ennyit pihenni? A munkások jól mosolyogtak és megszólalt az egyik:

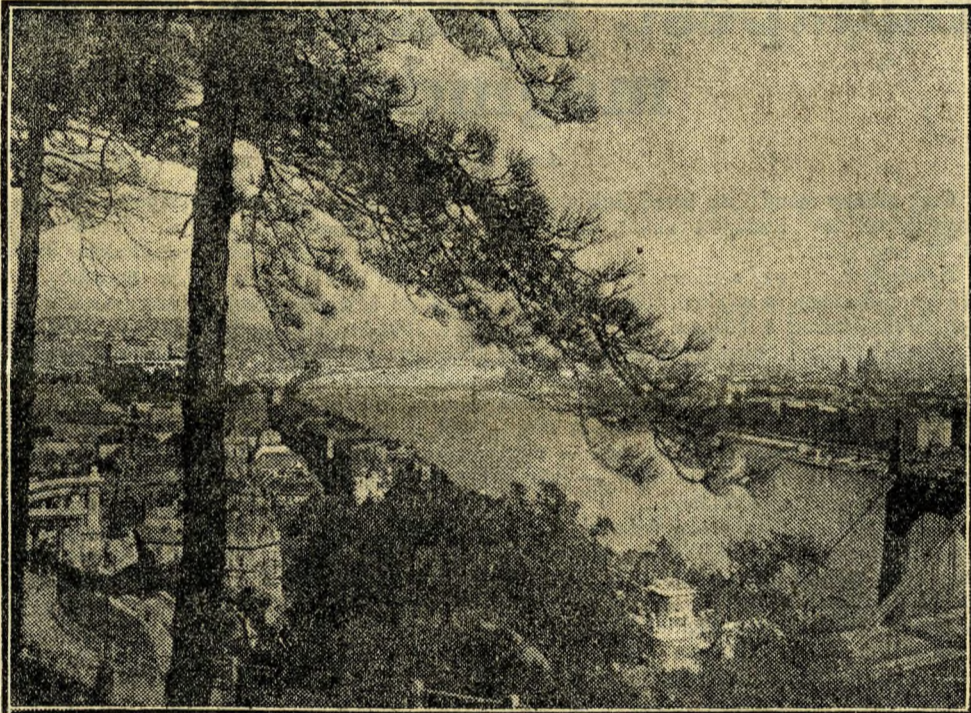
— Hagyja csak az úr, hiszen mi csak a városnak dolgozunk.

A BÁRCZY REZSIM.

A patriarkális élet mellett azonban erőteljes munka is folyt a városházán és mikor Budapest az egyesítés negyvenéves jubileumát ülte, méltán jellemezte elődjét *Bárczy István* a következőkben:

— Lehetetlen megilletődés nélkül visszagondolni azokra a derék férfiakra, akik a nagy munkának a legnehezebb részét, a kezdet munkáját, a berendezkedés munkáját vették vállukra. És itt, a snájdig, eszes, agilis és tekintélyt tartó főpolgármester: *Ráth Károly* mellett elsősorban a másik két *Károlyról* kell megemlékezni. Az egyik az egyesített főváros első polgármestere: *Kamermayer Károly* volt a klasszikus jellemű, arany szívű, puritán patriarius mintaképe — a másik *Gerlóczy Károly*, a világosfejű, tiszta gondolkodású, előrelátó, energikus, finom ízlésű, európai szabású alpolgármester. Hitem szerint a maguk idejében hivatásuk magaslatán állottak s a nagyarányú fejlődés csirait ők ültették el, ők gondozták és érlelték meg a mi számunkra. Jórészt ugyanezt mondatom azokra a kiváló férfiakra, akik abban az időben a főváros törvényhatóságát vezették, valamint, akik mint főtisztviselők a munkának többi részét végezték. Közülük sok igen érdekes, okos, nagyműveltségű és szépjellemtű ember emlékét őrizzük lelkünkben. Csupán két férfiú nevét kívánom említeni s ezek *Márkus József* és *Halmos János*. Ők voltak azok, akik a főváros igazgatását a régi patriarkális időkben óvatos körültekintéssel, nagy munkával és bölcsességgel vezették át a mozgalmas, modernebb periódusba, akiknek szárnyai alatt tapultunk, dolgoztunk mi valamennyien, akik ma a főváros főtisztviselői vagyunk.

Ezekből az emberektől vette át a város vezetését *Bárczy István*, akinek tizesztendő polgármestersége Budapest csodálatos fejlődését hozta meg. Megválasztása a koalíció uralomra esik. A darabont-uralom alatt az önként befizetett adóknak az állampénztárba való átutalása körül konfliktus támadt a főváros és *Kristóffy* belügyminiszter között és e harcok folyamán távozott állásából *Márkus* főpolgármester, majd később *Halmos* polgármester, a belügyminiszter pedig *Rudnay Béla* volt főkapitányt küldte a városházára, mint teljes hatalmú királyi biztost. *Rudnay* szemben a főváros egész addig a pillanatig makacsul s elkeseredetten opponált, amíg *Wekerle* koalíciós kabinetjének kinevezésével a teljes hatalmú kormánybiztos is meg nem bukott. Ekkor meg *Polányi Géza*, a városházi ellenzék egyik tagja „*Sas*“-ok vezére került be a kormányba, ami újabb ellentéteket váltott ki a város és a kormány között. 1906 május 12-én csak nehezen

Budapest látkepe

akí olyan melegen fogadott és olyan hidegen bocsátott el? Hiába törtem a fejemet, ezt a rejtélyt nem tudtam megfejteni. Mikor aztán megérkeztem haza, elővettem Budapest térképét és rajta a húszéves haladás produktumait megjelöltem és elküldtem a mappát Oberbaurat *Ott*nak, hadd gyönyörködjek benne.

— Nem telt bele egy hét: itt volt a válasz. Nyolc oldalas levél. Ezt a levelet elteszem örök emlékébe. Nagyon szép, megbecsülni való írás. És benne van a rejtély megfejtése is, hogy miért volt olyan gyilkosan hideg búcsúzaskor a kis öreg. Azt írja:

— Bocsásson meg, uram, hogy olyan visszatartóan hideg voltam, amikor elváltunk, de ön meg fog engem érteni. Amiket nekem mondtak a budapesti színházakról, hidakról, gombamódrá növekedő ringekről mindezt normális ésszel és fantáziával egy pillanatra sem tarthattam igaznak. Bocsásson meg, de úgy van, a rövid előadás után, amelyet az új Budapestről tartott, szélhámosnak kellett önt gondolnom. Most, hogy itt van a térkép, minden be van igazolva. Ön igazat mondott és Budapest csodát művelt...

E sorok írója hozzáfűzheti még ehhez, hogy Oberbaudirektor *Ott* 1916 nyarán itt volt a budapesti Dunakonferencián. Meggyőződött a saját szemével is, hogy *Kovács Aladár* nem hazudott egy betűt sem. Volt is mit bámulnia a mazsolaaró kis öregnek!...

Ha pedig egyszer majd mégis megcsinálják Budapest barátainak olvasókönyvét, ezt a kis történetet — tisztelettel ajánlom — nyomtasák szintén bele. Hadd ébredjenek a pestiek néha annak tudatára, hogy miből lett, mivé lett és mennyi idő alatt fejlődött ki Budapest?

A HÁROM KÁROLY.

Ebből a kis anekdotából látható, hogy milyen galoppban folyt a munka, a világvárosi fejlődés nagyszerű teremtkölkötése.

miniszter nem volt hajlandó az óbudaiak kívánságait teljes mértékben honorálni, a fiatal *Apponyi* egyszerűen leszárvastta a pénzügyminisztert, amihez a haza bölcsé, *Dedák Ferenc*, melegen gratulált az ifjú politikusnak.

Az egyesített Budapest első negyedszázada gazdasági fejlődés és a magyarosodás időszak. Szép, lassú tempójú fejlődés, csöndes munka, derék emberek sáfarkodása jellemzi ezt az időt, amelynek legkiemelkedőbb része talán a „három Károlyok“ uralma. A sors úgy hozta, hogy egyszerre három *Károly* kormányozta Budapestet: *Ráth Károly*, *Kamermayer Károly* és *Gerlóczy Károly*. Tulajdonképpen mindig *Gerlóczy Károly* akarata szerrint történt minden. Ő volt hármuk között a legizmosabb talantum, amire szükség is volt, amikor a város újjáépítésének kérdései domináltak. Ezen az alapon mindig *Gerlóczy* volt a polgármesterjelölt, amíg a közgyűlés képe, amelyben azelőtt a budai intelligencia dominált, meg nem változott és a hegemoniát a VI., VII. és VIII. kerület vették át. *Radocza*, *Tenczer*, *Ehrlich*, *Rényi* és *Hüvös* neve került ekkor előtérbe és az erőpróba akkor került a sor, amikor *Kamermayer* meghalt. A régi párt, a budaiak, a IV. és IX. kerület *Gerlóczyt* akarták polgármesternek. *Gerlóczy* megingathatatlanul biztos is volt a megválasztásában, de *Márkus József* táborakora óriási erővel korteskedett. *Almády Géza*, *Gerlóczy* egykori titkára, ma nyugalmazott tanácsnok, meséli, hogy a választás alatt *Gerlóczy* nyugodtan zongorázott odahaza és a kedélyes zongorázást csak akkor hagyta abba, amikor *Almády* tudtára adta a meglepő hírt, hogy — megbukott.

PATRIARCHÁLIS IDŐK.

Ha *Gerlóczy* zongorázott, el kell mondani, hogy viszont *Márkus József* pedig nótás ember volt és szépen énekelt. Abban az időben még ez is sokat számítot. A polgár-